

Review

ВЛАДЕТЕЛИТЕ В ТРАКИЯ – КРАЯ НА III В. ПР. ХР. – НАЧАЛОТО НА I В.

THE RULERS IN THRACE - END OF 3RD CENTURY BC - BEGINNING OF 1ST CENTURY AD

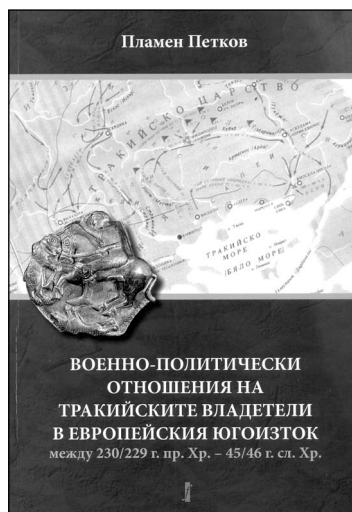
Калин Порожанов

Институт за балканистика с Център по тракология
“Проф. Александър Фол” –
Българска академия на науките

Пл. Петков / **Pl. Petkov**. Военно-политически отношения на тракийските владетели в Европейския Югоизток между 230/229 г. пр. Хр. – 45/46 г. сл. Хр. [*Military-political Relationships of the Thracian Rulers in the European South-East between 230/229 BC - 45/46 AD*]. Издателство „Фабер“, София-Велико Търново, 2011, 346 с. ISBN: 978-954-400-585-6.

Книгата, озаглавена *Военно-политически отношения на тракийските владетели в Европейския Югоизток между 230/229 г. пр. Хр. – 45/46 г. сл. Хр.*, е с автор д-р Пламен Петков – гл. ас. в Центъра по тракология „Проф. Александър Фол“ към Института за балканистика с Център по тракология при БАН. Тя се състои от *Пролог*, 4 глави, последвани от *Бележки* към отделните глави, *Цитирани извори и литература*, 2 *Приложения* (*I. Епиграфски извори*, *II. Хронологична таблица и Стени на тракийските владетели*), както и кратко *Резюме* на английски език.

В *Пролога* се пояснява, че обект на изследването са проблемите на тракийската политическа история от времето на Късния елинизъм и първите 70–75 години от епохата на Принципатата. Долната граница се свързва с I Илирийска война от 229–228 г. пр. Хр., когато начева римското военнополитическо проникване в Европейския Югоизток, породило нови процеси и явления в отношението на късноелинистическите владетелски домове тук. Горната граница

фиксира фактическия край на Тракийското царство, свързан с годината 45/46 сл. Хр., когато се създава римската провинция Тракия.

Глава I: Военно-политически отношения в Европейския Югоизток през периода 230/229 – 188 г. пр. Хр. се състои от два параграфа. Първият е Военно-политическа обстановка в Източното Средиземноморие между 230/229 – 200 г. пр. Хр. Проникване на Римската република в региона. Вторият – Политически конфликти и военни действия между Римската република и елинистическите държави (200–188 г. пр. Хр.). Участие на тракийските владетели в събитията в Източното Средиземноморие.

В първия параграф е представена политическата картина у траките от югоизточния край на Европейския Югоизток, където поради децентрализацията на Одриското царство са засвидетелствани много анонимни тракийски владетели, които провеждат елинистическа политика на налагане спрямо полиса Бизантион. Това е причината много от *довчерашните* васални на одriskите царе владетели да се опитват сами да облагат с данъци Бизантион. При това дългите периоди на мирно съжителство между елини и траки са част от правилото за епохата. Това съжителство е нарушено от идването на келтите през 279/278 г. пр. Хр. в хинтерланда на Бизантион.

Сетне се коментира Тракийският Югозапад, където се наблюдава активна проява на траките меди, които са съседи на македоните. Както те, така и други тракийски етноси (дентелети, дигери и агриани), са активни участници във военните действия, като са включени в антимакедонски пакт.

В Тракийския Североизток е интересен династическият дом на гетите, с техния цар Залмодегикос, който сключва елинистически тип договор с града Истрия. В договора се казва, че срещу редовното плащане на данъчните вноски от Истрия гетският цар поема задълженията да гарантира необезпокоявано прибиране на реколтата, да осигури достъп на търговците до тържищата, както и свободно плаване и риболов.

Във втория параграф авторът обосновава, че решението на Рим да започне II Македонска война е продиктувано преди всичко от политически и икономически съображения. В битката при Киноскефале през 197 г. пр. Хр. са съобщени 2000 траки на страната на македонския цар Филип V.

През 196 г. пр. Хр. сирийският цар Антиох III превзема градовете Сестос и Мадитос на европейския бряг на Хелеспонта и провежда офанзива срещу траките от околността на Лизимахия. След това той предприема поход във вътрешността на Тракия, а на Егейското ъ крайбрежие поставя гарнизони в полисите Енос и Маронея. Важно е заключението, че въпреки действията на сирийския цар в Тракия, македонският цар Филип V успява да съхрани добрите си съюзни договорни отношения с тракийските владетели от този район.

През 190 г. пр. Хр. траките за пръв път влизат в директен бой с римската войска. Най-вероятно това са владетелите на етносите държави на асти, кени, мадуатени,

корпили, травси, които са финансирани от сирийския царски двор. В битката при Магнезия 190/189 г. пр. Хр. Антиох III Велики има 2000 траки наемници във войската си. Траки наемници има и във войската на Рим. През следващата 188 г. пр. Хр. траки нанасят съкрушително поражение на връщащата се от Азия римска войска.

Глава II: Военно-политически отношения в Европейския Югоизток през периода 188–146 г. пр. Хр. също се състои от два параграфа. Първият е Военно-политическа обстановка в Източното Средиземноморие между 188–168 г. пр. Хр. Първи сблъсъци между римските легиони и тракийските войски. III македонска война (171–168 г. пр. Хр.). Отношение на тракийските владетели към борбата между Римската република и Антигонидите за хегемония в Античния свят. Вторият – Външна политика на тракийските владетели между 168–146 г. пр. Хр. IV македонска война (149–148 г. пр. Хр.). Покоряване на Елада (146 г. пр. Хр.).

В първия параграф, по повод нападенията на траките над римската войска през 190 и 188 г., авторът основателно смята, че обединението на анонимните тракийски владетели на етносите държави на асти, кени, мадуатени, корпили и травси представлява *светъл лъч* за Тракия през II в. пр. Хр. В този контекст е важно наблюдението, че типична черта за периода на Късния елинизъм в Тракия се явява излизането на преден план на нови тракийски династии, непринадлежащи към одрисите.

Още в първото сражение на III Македонска война, начената през 171 г. пр. Хр., при Лариса одриският цар Котис разгромява италийската конница. Въпреки провокациите в гръб на Котис, той отново доказва военната си дарба, като отразява нападенията през 170 г. пр. Хр. След разгрома на македонската фаланга в битката при Пидна през 168 г. пр. Хр., Котис, който е запазил военния си потенциал, преориентира външната си политика към Рим, понеже добре си дава сметка, че след елиминирането на Македония неговото царство е единственият стабилен фактор в района. Тоест, Котис, освен военен талант, има и отличен политически нюх. Това се потвърждава от международното признание, което той получава. Одриският цар е единственият римски противник през тази война, на който не само не е погледнато снизходително, но той получава и придобивки. Видно е, че засилването на политическите позиции на Котис след края на III Македонска война довежда до париране на сепаратистичните прояви на отделните тракийски владетели. Одриският династически дом, който по времето на Котис и сина му Битюс се преориентира към проримска позиция, остава най-авторитетен в Тракия. Той прави опити да неутрализира тенденциите на децентрализация, а така също, съгласно старата одриска традиция, се стреми да си осигури излази на Пропонтида и Егеида.

Във втория параграф основателно се предполага, че одриските царе с проримска политика – Котис и синът му Битюс, са ликвидирани и на престола сяда Терес, вероятно друг син на Котис, който е женен за дъщеря на македонския цар Филип V и естествено е антиримски настроен. Същият Терес тържествено посреща в Тракия Андриск-Псевдофилип, като го увенчава с венец, символизиращ царската диадема. Одриският цар може да си позволи този жест, понеже е един-

ственият жив владетел, намиращ се в роднинска връзка с македонската династия на Антигонидите. След IV Македонска война в Тракия *изплува* династическият дом на кените. В Одриското царство се появява Бизес, който премахва Терес и го наследява, като ориентира външната политика на одрисите отново към Рим.

Глава III: Военно-политически отношения в Европейския Югоизток през периода 146–61 г. пр. Хр. се представя от три параграфа. Първият е *Военно-политическа активност на кените в Европейския Югоизток и Мала Азия. Завладяване на Пергамското царство (133–129 г. пр. Хр.)*. Участие на траките във военните действия. Вторият – *Военно-политическа ситуация в Европейския Югоизток в периода между 20-те години на II – 80-те години на I в. пр. Хр.* Третият – *Военни действия между Римската република и Понтийското царство през I в. пр. Хр. и тяхното отражение върху политическите амбиции на тракийските владетели*.

В първия параграф са представени оскъдните писмени сведения за кените. Сполучливо е отбелязан стремежът на владетелите им Диегилис и Зибелмис да владеят градове като Лизимахия и Сестос. Такъв елинистически стремеж за владееене на крайбрежни полиси е стара одриска традиция. Основателно се допуска, че така както одриският цар Терес е ликвидиран и наследен от проримски ориентирания Бизес, така и кенийският владетел Зибелмис е свален от престола от наследник, който поддържа добри отношения с Рим и с неговите сателити – Витиния и Кападокия.

Във втория параграф Пл. Петков изброява воюващите срещу Рим, нахлуващи в Македония през 117 г. пр. Хр. етноси – меди, дардани и скордисти, като медите се представят със свой владетел, чието име е Типа/с. През 100 г. пр. Хр. преторът Тит Дидий завзема Кенийските земи, които са на север от шийката на Тракийския херсонес (днешния Галиполски полуостров). С този акт за пръв път се присъединяват тракийски територии към Римската държава. Регистрират се нападения на медите и дарданите над Македония през годините 97, 92, 89, като от сведенията за тях научаваме името на цар Сотим, който предвожда много тракийски съюзници. Авторът категорично смята, че действия като горепредставените са съобразени с планове на понтийския цар Митридат VI Евпатор, тъй като той привлича на своя страна западнопонтийските полиси, траки, келти, скити и други етноси.

От монети е известен тракийският базилевс Дизаселмис. Авторът допуска, че той е предшественик на Мостис/д. Същият този Дизаселмис е владетел на траките асти, издигнали се от 100 г. насетне след упадъка на кените, които римляните завладяват с превземането на Кенийските земи. Мостис/д е известен от монетите си и от надписи от Бизанте и Панион, които са негови резиденции. Сполучливо е сравнението, че укрепването на държавата при владетелите на астите Дизаселмис и наследилия го Мостис/д (в последната четвърт на II и първата четвърт на I в. пр. Хр.) е сходно с това при владетелите на одрисите Севт и сина му Котис от първата половина на II в. пр. Хр.

В параграф трети се аргументира, че конфликтът между Рим и Понтийското царство умело се използва от отделните тракийски владетели, за да придобият те

позитиви за себе си. През този динамичен период кратковременното издигане на един династически дом води до залеза на друг. През 87 г. пр. Хр., при Атина, на страната на Митридат VI срещу Сула се появява тракийският владетел Дромихайт със своя войска. Според автора името насочва към гетски произход и логично предполага, че именно траките около Истрос, които са гети, са едни от първите съюзници на Митридат VI от Западното Черноморие. В този контекст той предполага, че Дромихайт е вероятен предшественик на Буребиста.

Тук авторът прави много добър анализ за политическото преориентиране на смятаната от него за астейска династия, представена от владетеля Садалас, който през 86 г. пр. Хр. в битката при Херонеза изпраща Амадок, син на Терес, на страната на Сула. През 72 г. пр. Хр. е походът на Марк Теренций Лукул в Тракия, който покорява бесите при Хемус, Ускудама и Кабиле, разрушава Аполония и превзема останалите градове на Западното Черноморие. Логично е, че щом одрисите не са споменати като противници на Рим, то следователно те са негови съюзници.

За въстанието на Спартак (73–71 г. пр. Хр.) Пл. Петков излага аргументирано позицията си, че Спартак със своите военни сили се оказва централен съюзник (т.е. на Италийския полуостров) на Квинт Серторий (който е на Иберийския полуостров) и Митридат VI от изток в борбата срещу Гней Помпей Велики – един от водачите на противниковата политическа фракция. В подкрепа на това твърдение е и отхвърлянето на четенето на античния извор Плутарх от учения К. Циглер. Става дума за това, откъде е и какъв е Спартак. За него Плутарх пише, че е *номайдикос*, за което Циглер решава, че е грешка и го редактира, като променя на *майдикос*. Така излиза, че Спартак е от траките меди, които обитават долината на Средна Струма. Пл. Петков не приема тази филологическа, необоснована от историческа гледна точка корекция, като смята, че с термина *номайдикос* през този период се означава, че Спартак е *наемник*, а не че е от траките меди. Основателно е прието мнението, което отхвърля предположението Спартак да бъде свързван с Боспорското царство на Спартокидите в Северното Черноморие. Освен това авторът смята, че Спартак не е случаен и обикновен трак, защото отлично познава римския начин на воюване, а неговите операции са в унисон с най-добрите традиции на римското военно дело. Към това бих добавил, че Спартак/Спараток/Спарадок е сигурно засвидетелствано одриско царско име още от V в. пр. Хр.

Глава IV: Военно-политически отношения в Европейския Югоизток през периода 61 г. пр. Хр. – 45/46 г. сл. Хр. също се представя от три параграфа. Първият – *Военно-политическа обстановка в Тракия между 61–48 г. пр. Хр.* Вторият – *Военно-политическа криза в Рим. Участие на тракийските владетели в събитията в района на Европейския Югоизток (48–30 г. пр. Хр.).* Третият – *Военно-политическа обстановка в Тракия между 30 г. пр. Хр. – 45/46 г. сл. Хр.*

В първия параграф се говори за римското настъпление в Тракия след успешния край на III Митридатова война. През 62–61 г. пр. Хр. проконсулт Гай Антоний Хибрида извършва много насилия както над подчиненото население,

така и над римските съюзници. През 59 г. пр. Хр. пропреторът с проконсулска власт Гай Октавий извършва поход в Тракия. През 57–55 г. пр. Хр. проконсулът Луций Калпурний Пизон провежда поход срещу одриси, беси и дентелети.

През 50-те години на I в. пр. Хр. за последен път в тракийските територии са засвидетелствани два силни династически дома със значение и влияние върху цялостната международна политика в Източното Средиземноморие.

Първият от тях е Одриският династически дом, който се ползва от римската подкрепа, към и около средата на I в. пр. Хр., и е известен с владетел, носещ името Котис, сигурно регистриран чрез собствено монетосечене. Има и монети с изображения и изписване на имената на Котис и Садалас, на които Садалас е с по-младежки черти, което дава основание да се мисли, че така представените Котис и Садалас са баща и син. Около 43–42 г. пр. Хр. се сечат монети, които носят освен името Котис и името Рескупорис. Въз основа на изворовите данни авторът приема, че Рескупорис е сапеец, който чрез одриското династическо име Котис се легитимира като наследник на одриския царски дом. При това той се свързва не само политически, но и родствено с Котис.

Вторият е Гетското царство. За неговия цар Буребиста той казва, че действията му не винаги съвпадат с интересите на Рим и на одриския цар Котис. Проследява се развитието на северните тракийски етноси до падането на последната тракийска столица, тази на даките.

Във втория параграф категорично се обосновава, че политическите противоречия в Рим получават своето разрешение в земите на Балканския полуостров. Така, в битката при Фарсала, между Гней Помпей Велики и Гай Юлий Цезар, през 48 г. пр. Хр., траки са привлечени на страната на Помпей. Това са 500 души, изпратени от одриския цар Котис (58–48 г. пр. Хр.), под командването на сина му Садалас. Освен тях от Македония пристига и Рескупорис с 200 конници. Авторът много добре разглежда изворите по проблемите за споменатия Садалас (48–42 г. пр. Хр) и неговото наследство. И при него, както столетия наред преди това в изворите, Одриското царство се нарича Тракийско царство. Пл. Петков критично коментира мненията в историографията и убедително представя своята позиция, в която казва, че сапеецът Рескупорис, смятащ се за приемник на одрисеца Котис (58–48 г. пр. Хр), осиновява сина на Садалас и Полемократия, който носи името на истинския си дядо Котис. Синът на Котис, в знак на признателност, носи името Рескупорис, явяващ се последен одриски цар.

В битката при Филипи през 42 г. пр. Хр. цезарианецът Марк Антоний разбива помпеанеца Марк Брут, като във войските и на двамата има траки. На страната на първия е единият брат Раскос, а на страната на втория е другият брат Рескупорис. В крайна сметка се оказва, че Рескупорис се явява фактор в района на Европейския Югоизток. В подкрепа на това авторът, като приема изводите на Йорданка Юркова, казва, че в монетосеченето на Рескупорис за последен път местната тракийска традиция съществува наред с римското влияние, след което последното постепенно се превръща в доминираща характеристика.

Пл. Петков много прецизно проследява развитието на т. нар. Одриско-сапейската династия. Рескупорис предава властта на Котис (сина на Садалас и Полемократия), който, от своя страна, има син Рескупорис, засвидетелстван и от надпис. Старият Рескупорис обаче, осиновителят на Котис, има и кръвен син на име Ройметалкас, който се явява чичо на децата на рано починалия му доведен брат и цар Котис. През 32 г. пр. Хр. Марк Антоний влиза в Ефес, а в неговата войска съюзници са тракийските владетели Ройметалкас и Садалас. Около сражението при нос Акий през 31 г. пр. Хр. в изворите е споменат гетският цар Дикомес, който е в лагера на Марк Антоний. Тук е също и Садалас, цар на Тракия, което насочва към одрисите. Заради него Ройметалкас преминава към Гай Октавий.

Спрямо другия силен тракийски династически дом – този на гетите, Рим също има прагматична политика. Както показва авторът, мощта на Гетското царство налага на Гай Октавий да замисли политически бракове. Той самият има намерение да вземе дъщерята на царя на гетите Котисон и да даде своята дъщеря Юлия на същия гетски владетел.

Третият параграф представя и коментира изворите, в които се описва как Марк Лициний Крас опустошава земите на останалите траки, освен на одрисите, защото те имат голяма почит към Дионис, заради която той отнема известното светилище от непокорните беси и го предоставя на одрисите. Очевидно е, че одрисите са традиционни съюзници на Рим. По време на същите операции гетският владетел и съюзник на Рим Ролес е париран от друг гетски династ Дапикс, който е против Рим. По този повод авторът основателно приема, че Марк Лициний Крас съзнателно провежда политика, чрез която отделните тракийски династии се противопоставят един на друг – Дапикс, Зиракс и Ролес стават жертви на римската завоевателна политика. Дори съюзникът Ролес се оказва излишен и неговите земи са поделени между Рескупорис, син на Котис, и Рим.

Добре аргументиран и с тежест е изводът, че военнополитическата кампания на Марк Лициний Крас през 29–28 г. пр. Хр. е най-същественният етап от покоряването на Тракия и неутрализирането на амбициите на тракийските династически домове, като именно тя започва да оформя римската префектура Мизия.

Марк Лолий (консул през 21 г. пр. Хр.), помагайки на Ройметалкас, който е чичо и настойник на синовете на Котис, покорява временно бесите. Около 17–16 г. пр. Хр. Гней Корнелий поставя началото на римската укрепителна система, като разполага погранични гарнизони. Това дава основания на автора да смята, че именно от това време започва създаването на Долнодунавския лимес.

През 12 г. пр. Хр. бесите, водени от жреца на Дионис Вологез, вдигат бунт, с който целят да премахнат властта на проримския одриски царски двор. Този двор е представян от сина на одриския цар Котис Рескупорис и неговия чичо Ройметалкас, който заедно с него резидира в Бизия.

Не мога да не отбележа специално и извода, че през тези години за управляващите в Рим става ясно, че съюзните владетели в Тракия не могат достатъчно добре да

гарантират римската власт тук, поради което Рим преминава от съюзни към клиентни отношения, които по същината си са предпровинциални форми на зависимост.

Макар че базилевсът Ройметалкас е едноличен владетел на Тракия, то полученото от него римско гражданство и нумизматичните извори недвусмислено показват *васалността* на тракийския цар спрямо Рим. Вероятно в 13 г. сл. Хр. Ройметалкас умира, след което Рим разделя Тракийското царство на две. Едната част (по-добрата) е дадена на сина му Котис, а другата (по-уязвимата за нашествия от север) – на брат му Рескупорис. Рескупорис незаконно елиминира Котис и остава сам владетел. Рим обаче използва тази ситуация, като праща Рескупорис на заточение. След което Тракийското царство отново е разделено на две – между сина на Рескупорис Ройметалкас и децата на убития от чичо си Котис. Но тъй като децата са малолетни, техен попечител става римлянинът Требелен Руф.

Пл. Петков убедително застава зад мнението, че Мизия е създадена като провинция през 15 г., като отчита реалистично, че поради изворовите данни по-голяма трудност представлява решаването на въпроса дали провинция Мизия се намира под властта на римския легат с проконсулска власт на Македония до 45 г., когато е премахната номиналната зависимост на Тракийското царство.

Голяма част от тракийската аристокрация не е удовлетворена от съществуващото положение, поради което през 21 и 26 г. избухват бунтове срещу Рим и неговото протеже Ройметалкас, на когото се налага да воюва и да сразява с кръв свои сънародници. При едно от тези сражения той е убит. Негов наследник става синът на убития от чичо си Котис, който също се казва Ройметалкас. Като попечителстван от Требелен Руф, той е възпитан и образован в Рим и е един от участниците в кръга на бъдещия император Гай Цезар Август Германикус, известен с прозвището Калигула (37–41 г.). Последният тракийски цар Ройметалкас е убит по време на бунт или чрез заговор през 44/45 г. Сега вече император Тиберий без колебание през 45/46 г. образува нова римска провинция, която се назовава Тракия.

Приложение I е представително със събраните като корпус Епиграфски извори, които е ползвал авторът. *Приложение II* е много полезно с изложената Хронологическа таблица и Стеми на тракийските владетели от III в. пр. Хр. до средата на I в. сл. Хр.

След всичко казано дотук спокойно мога да заявя, че такава монография, с определено приносен характер, за този период от историята на Тракия и траките в контекста на историята на Стария свят, досега не е излизала. С нея трябва да се съобразяват всички, които ще работят по-нататък в тази проблематика.

Prof. Kalin Porozhanov, ScD

Institute for Balkan Studies & Center of Thracology „Prof. Alexander Fol“
Bulgarian Academy of Sciences
13, Moskovska Str.
1000, Sofia, Bulgaria
E-mail: kalinsp@abv.bg